

RYSZARD MIKOSZ

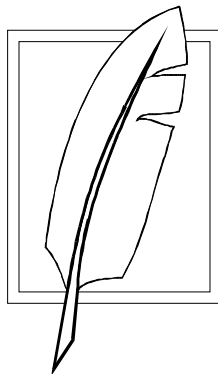
ODPOWIEDZIALNOŚĆ ZA SZKODY
WYRZĄDZONE RUCHEM
ZAKŁADU GÓRNICZEGO

ODPOWIEDZIALNOŚĆ ZA SZKODY
WYRZĄDZONE RUCHEM
ZAKŁADU GÓRNICZEGO

RYSZARD MIKOSZ

ODPOWIEDZIALNOŚĆ ZA SZKODY
WYRZĄDZONE RUCHEM
ZAKŁADU GÓRNICZEGO

Wolters Kluwer
Polska

Kantor Wydawniczy ZAKAMYCZE 2006

Stan prawny na 31 maja 2006 r.

Redakcja:
Dominika Habrat

Redakcja serii:
Alicja Pollesch

Wydawca:
Marcin Skrabka

Skład, łamanie:
4 Strony Świata

© Copyright by
Kantor Wydawniczy ZAKAMYCZE
oddział Polskich Wydawnictw Profesjonalnych sp. z o.o. 2006

ISBN: 83-7444-259-X

Polskie Wydawnictwa Profesjonalne Sp. z o.o.
Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.

Redakcja Wydawnictw Książkowych i Czasopism Prawniczych
01-231 Warszawa, ul. Płocka 5a
tel. (022) 535 80 00

Redakcja Książek
31-156 Kraków, ul. Zacisze 7
tel. (012) 630 46 00
e-mail: redakcja@zakamycze.com.pl

www.wolterskluwer.pl
Księgarnia internetowa www.profinfo.pl

Mojej Żonie

Spis treści

Wykaz skrótów	11
Akty prawne.....	11
Czasopisma i zbiory dokumentów.....	12
Inne.....	12
Wstęp	13
Rozdział 1	
Uwagi wstępne	17
1.1. Wprowadzenie	17
1.2. Przedmiot i zakres prawa geologicznego i górniczego	24
1.3. Stosunek prawa geologicznego i górniczego do innych aktów normatywnych regulujących zasady korzystania z wnętrza ziemi.....	29
1.4. Przedmiot i zakres rozważań. Założenia systematyczne	40
Rozdział 2	
Odpowiedzialność za szkody wyrządzone korzystaniem z wnętrza ziemi pod rządem przepisów obowiązujących przed wejściem w życie prawa geologicznego i górniczego	45
2.1. Przepisy obowiązujące w latach 1918–1953.....	45
2.2. Prawo górniczne z 1953 r.....	49
2.3. Prawo geologiczne z 1960 r.....	60
2.4. Inne reżimy odpowiedzialności	63
Rozdział 3	
Prawna konstrukcja odpowiedzialności za szkody wyrządzone ruchem zakładu górniczego	69
3.1. Uwagi wprowadzające.....	69
3.2. Kolidują uprawnień przedsiębiorcy oraz podmiotów, którym służą uprawnienia do dóbr zagrożonych (naruszonych) ruchem zakładu górniczego.....	70

3.3. Prawne reżimy odpowiedzialności za szkody wyrządzone ruchem zakładu górniczego	78
3.4. Ogólne zasady odpowiedzialności za szkody wyrządzone ruchem zakładu górniczego	80
3.5. Odpowiednie stosowanie przepisów o odpowiedzialności za szkody wyrządzone ruchem zakładu górniczego do dalszych zakresów odniesienia.....	85

Rozdział 4

Przesłanki odpowiedzialności.....	90
4.1. Uwagi wprowadzające.....	90
4.2. Ruch zakładu górniczego	92
4.3. Szkoda	106
4.4. Związek przyczynowy	109
4.5. Przesłanki odpowiedzialności za szkody wyrządzone działalnością regulowaną ustawą, inną niż wydobywanie kopalin.....	113

Rozdział 5

Podmiot odpowiedzialny za szkodę.....	118
5.1. Uwagi wprowadzające.....	118
5.2. Odpowiedzialność sprawcza	120
5.3. Odpowiedzialność przedsiębiorcy niebędącego sprawcą szkody.....	126
5.4. Odpowiedzialność Skarbu Państwa.....	141
5.5. Przypadki odpowiedzialności solidarnej.....	145

Rozdział 6

Sposoby naprawienia szkody	149
6.1. Przesłanki wpływające na sposób naprawienia szkody	149
6.2. Przywrócenie stanu poprzedniego	156
6.3. Naprawienie szkody w gruntach rolnych i leśnych.....	163
6.4. Odszkodowanie pieniężne.....	173

Rozdział 7

Obowiązek zapobieżenia szkodzie grożącej wskutek ruchu zakładu górniczego	179
7.1. Uwagi wprowadzające.....	179
7.2. Przesłanki odpowiedzialności za szkody grożące wskutek ruchu zakładu górniczego.....	183

7.3. Podmiot zobowiązany i uprawniony.....	188
7.4. Sposób zapobieżenia szkodzie.....	191
7.5. Niektóre zagadnienia prawa intertemporalnego	194
Rozdział 8	
Dochodzenie roszczeń o naprawę szkód wyrządzonych ruchem zakładu górniczego i zapobieganie tym szkodom.....	198
8.1. Wprowadzenie	198
8.2. Obowiązek wyczerpania postępowania ugodowego.....	202
8.3. Koszty postępowania sądowego	210
8.4. Odpowiednie stosowanie przepisów o postępowaniu zabezpieczającym	217
8.5. Wybrane zagadnienia dotyczące trybu dochodzenia roszczeń powstałych przed wejściem w życie prawa geologicznego i górniczego	229
Rozdział 9	
Próba syntezy	235
9.1. Próba oceny obowiązującej regulacji.....	235
9.2. Uwagi <i>de lege ferenda</i>	243
Bibliografia	249

Wykaz skrótów

Akty prawne

- ABG** — ustawa górnicza z dnia 24 czerwca 1865 r. (Zbiór Ustaw 1865)
- k.c.** — ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. — Kodeks cywilny (Dz. U. Nr 16, poz. 93 z późn. zm.)
- k.p.a.** — ustawa z dnia 14 czerwca 1966 r. — Kodeks postępowania administracyjnego (tekst jedn. Dz. U. z 2000 r. Nr 98, poz. 1071 z późn. zm.)
- k.p.c.** — ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. — Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 43, poz. 296 z późn. zm.)
- p.g.g.** — ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. — Prawo geologiczne i górnicze (tekst jedn. Dz. U. z 2005 r. Nr 228, poz. 1947 z późn. zm.)
- pr. bud.** — ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. — Prawo budowlane (tekst jedn. Dz. U. z 2003 r. Nr 207, poz. 2016 z późn. zm.)
- pr. geol. 1960** — ustawa z dnia 16 listopada 1960 r. — Prawo geologiczne (Dz. U. Nr 52, poz. 303 z późn. zm.)
- pr. górn. 1930** — rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 29 listopada 1930 r. — Prawo górnicze (Dz. U. Nr 85, poz. 654 z późn. zm.)
- pr. górn. 1953** — dekret z dnia 6 maja 1953 r. — Prawo górnicze (tekst jedn. Dz. U. z 1978 r. Nr 4, poz. 12 z późn. zm.)
- pr. wodn.** — ustawa z dnia 18 lipca 2001 r. — Prawo wodne (tekst jedn. Dz. U. z 2005 r. Nr 239, poz. 2019 z późn. zm.)
- pr. wodn. 1974** — ustawa z dnia 24 października 1974 r. — Prawo wodne (Dz. U. Nr 38, poz. 230 z późn. zm.)
- u.g.r.l.** — ustawa z dnia 3 lutego 1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych (tekst jedn. Dz. U. z 2004 r. Nr 121, poz. 1266 z późn. zm.)

Czasopisma i zbiory dokumentów

BPiOŚwG — Bezpieczeństwo Pracy i Ochrona Środowiska w Górnictwie
Dz. U. — Dziennik Ustaw
Dz. Urz. Min. Sprawiedl. — Dziennik Urzędowy Ministerstwa Sprawiedliwości
M. Praw. — Monitor Prawniczy
NP — Nowe Prawo
ONSA — Orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego
OSA — Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych
OSN — Orzecznictwo Sądu Najwyższego
OSNAPiUS — Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Administracyjna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych
OSNC — Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna
OSNKW — Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Karna i Wojskowa
OSP — Orzecznictwo Sądów Polskich
OSPiKA — Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych
OTK — Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego
PiP — Państwo i Prawo
PPG — Problemy Prawne Górnictwa
PPH — Przegląd Prawa Handlowego
PPiA — Przegląd Prawa i Administracji
Pr. Spółek — Prawo Spółek
Prok. i Pr. — Prokuratura i Prawo
PS — Przegląd Sądowy
PUG — Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego
RPEiS — Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny
Sam. Teryt. — Samorząd Terytorialny
St. Praw. — Studia Prawnicze
TPP — Transformacje Prawa Prywatnego
ZNUJ, PWiOWI — Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, Prace z Wynalazczości i Ochrony Własności
ZN IBPS — Zeszyty Naukowe Instytutu Badania Prawa Sądowego

Inne

GKA — Główna Komisja Arbitrażowa
NSA — Naczelny Sąd Administracyjny
SA — Sąd Apelacyjny
SN — Sąd Najwyższy
TK — Trybunał Konstytucyjny
UMCS — Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej

Wstęp

Nie ulega wątpliwości, że działalność polegająca na wykorzystywaniu zasobów skorupy ziemskiej, w tym zwłaszcza wydobywaniu kopalin, wywiera istotny wpływ na dobra znajdujące się w zasięgu jej oddziaływania. W zdecydowanej większości przypadków jej skutkiem są różnego rodzaju uszkodzenia, a nawet zniszczenia wspomnianych dóbr, czego prawną konsekwencją jest na ogół czyjś uszczerbek majątkowy (szkoda w znaczeniu prawnym). Ten stan rzeczy powoduje, że nader istotnym problemem staje się jak najlepsze ukształtowanie reguł rządzących naprawianiem tego rodzaju szkód, a także — co nie mniej ważne — zapobieganie im.

Od początku istnienia na ziemiach polskich regulacji prawnych dotyczących górnictwa ustawodawca — w mniejszym lub większym stopniu — dostrzegał ten problem. Nie zawsze jednak przyjmowane rozwiązania realizowały funkcje odpowiedzialności odszkodowawczej optymalnie. Spostrzeżenie to można w szczególności odnieść do unormowań dotyczących odpowiedzialności za tzw. szkody górnicze zawartych w dekreście z dnia 6 maja 1953 r. (Dz. U. z 1978 r. Nr 4, poz. 12 z późn. zm.). Miały one bowiem wiele istotnych mankamentów, a anachronizm większości przyjętych w nich rozwiązań ujawniał się nawet w warunkach państwa centralnie zarządzanego.

Odejście od tego modelu państwa i gospodarki spowodowało pilną potrzebę zmiany stanu prawnego. Nastąpiła ona z chwilą wejścia w życie ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. — Prawo geologiczne i górnicze (tekst jedn. Dz. U. z 2005 r. Nr 228, poz. 1947 z późn. zm.).

Regulacja prawna dotycząca odpowiedzialności za szkody wyrządzone działalnością regulowaną tym prawem zdecydowanie odbiega od wcześniejszych rozwiązań. Gruntownej zmianie uległy bowiem zarówno reguły prawa materialnego, jak i procedura dochodzenia roszczeń. W odniesieniu do pierwszego z tych zakresów trzeba odnotować, że w ramach nowego stanu prawnego zerwano z pojęciem „szkody górniczej”, w zasadzie jed-

nolicie normując odpowiedzialność za wszystkie szkody wyrządzone nie tylko ruchem zakładu górniczego, lecz także — przez odesłanie zawarte w art. 100 ustawy — inną działalnością regulowaną ustawą. Podstawowe znaczenie w zakresie dotyczącym odpowiedzialności za szkody wyrządzone ruchem zakładu górniczego ma bez wątpienia zasada wyrażona w art. 92 ustawy, z której wynika, że do naprawiania wspomnianych szkód stosuje się przepisy kodeksu cywilnego, o ile prawo geologiczne i górnicze nie stanowi inaczej. Innymi słowy, brzmienie art. 92 wskazuje zatem, że materialnoprawnych reguł dotyczących odpowiedzialności za szkody wyrządzone ruchem zakładu górniczego *de lege lata* poszukiwać należy przede wszystkim w kodeksie cywilnym, jednak ulegają one modyfikacjom wynikającym z unormowań zawartych w prawie geologicznym i górniczym.

Równie istotne zmiany nastąpiły w sferze proceduralnej. Likwidacji uległy bowiem komisje do spraw szkód górniczych, a w przedmiocie roszczeń związanych z naprawą szkód i zapobieganiem im orzekają obecnie sądy powszechne. Odnotowania wymaga zarazem, że także w tym zakresie prawo geologiczne i górnicze wprowadza pewną liczbę modyfikacji powszechnie obowiązujących reguł zawartych w kodeksie postępowania cywilnego.

Nowy stan prawny nie doczekał się jeszcze opracowania monograficznego. Wydaje się on zaś nader interesujący, chociażby dlatego, że w okresie ponaddziesięcioletniego obowiązywania prawa geologicznego i górniczego ujawniła się spora ilość wątpliwości, wynikających przede wszystkim z nie zawsze klarownego brzmienia poszczególnych przepisów, co dotyczy nie tylko tego prawa, ale także ich styku z regulacją zawartą zarówno w kodeksie cywilnym, jak i w kodeksie postępowania cywilnego. Stwierdzenie to wydaje się potwierdzać orzecznictwo, przede wszystkim Sądu Najwyższego.

Wszystkie te okoliczności sprawiają, że problematyka odpowiedzialności za szkody wyrządzone ruchem zakładu górniczego wydaje się warta podjęcia. Nie można przy tym zapominać, że szkody te — mimo zmiany stanu prawnego nadal, nie tylko w języku potocznym, nazywane górniczymi — to bardzo poważny problem społeczny, ekonomiczny i techniczny.

Specyfika prezentowanej regulacji prawnej sprawia, że dalsze uwagi trzeba poświęcić przede wszystkim omówieniu tych rozwiązań zawartych w prawie geologicznym i górniczym, które powodują, że zawarte w nim unormowania odbiegają od ogólnych zasad odpowiedzialności za szkodę. Nie jest to jednak możliwe w pełnym oderwaniu od rozwiązań zawartych w przepisach kodeksu cywilnego, do których prawo to — co do zasady — odsyła. Sięganie do tych ostatnich musi wszelako — co wydaje się oczy-

wiste — mieć charakter mocno ograniczony i zostać podporządkowane zasadniczemu celowi, jakim ma być należyta prezentacja regulacji zawartej w prawie geologicznym i górniczym. Jeszcze dalej idące ograniczenia zostaną zastosowane w odniesieniu do materii dotyczącej trybu dochodzenia roszczeń związanych z naprawianiem szkód. W tym wypadku bowiem, ze względu na znikomą ilość modyfikacji powszechnych reguł dotyczących postępowania cywilnego, wypadnie się w zasadzie ograniczyć do analizy tych modyfikacji z pominięciem szerszego kontekstu procesowego.

Specyfika regulacji prawnej zawartej w prawie geologicznym i górniczym sprawia również, że niezależnie od wątków o charakterze ściśle cywilnoprawnym sporo uwagi — celem pełnej prezentacji zagadnienia — trzeba poświęcić kwestiom dotyczącym prawa administracyjnego. Wynika to w szczególności z faktu, że chodzi o odpowiedzialność za ruch zakładu górniczego, którego podjęcie i prowadzenie regulowane jest wieloma przepisami przynależnymi do tej gałęzi prawa. Trzeba jednak zarazem podkreślić, że ramy opracowania zmuszają do pozostawienia na uboczu wielu zagadnień natury zarówno cywilnoprawnej, jak i administracyjnoprawnej. Ich wyczerpujące omówienie wymagałoby bowiem czasem wręcz odrębnej analizy monograficznej. Dlatego też zagadnienia mające charakter drugoplanowy zostały na ogół jedynie zasygnalizowane ze wskazaniem podstawowej literatury przedmiotu. Skądinąd zresztą niezwykle szybkie zmiany stanu prawnego sprawiają, że wspomniana literatura nie nadąża za nimi. Z tych samych powodów należało też zrezygnować z rozważań o charakterze prawno-porównawczym.

Rozdział 1

Uwagi wstępne

1.1. Wprowadzenie

Trafny wydaje się pogląd, że odpowiedzialność cywilna, mimo że zwrot ten nie jest pojmowany jednolicie¹, stanowi jeden z filarów, na których opiera się system prawa cywilnego². Jest również poza sporem, że jakkolwiek rozumieć wspomniany zwrot, jednym z rodzajów odpowiedzialności cywilnej jest odpowiedzialność odszkodowawcza. Rangi tej ostatniej niepodobna przy tym przecenić. Zmierza ona bowiem przede wszystkim do tego, by szkoda poniesiona przez poszkodowanego została naprawiona, spełniając w ten sposób funkcję kompensacyjną³. Zważywszy zaś na rozległy katalog zdarzeń będących

¹ Na ogół przyjmuje się, że odpowiedzialność cywilna polega na ponoszeniu przez podmiot stosunków cywilnoprawnych ujemnych konsekwencji przewidzianych przez prawo cywilne za fakty ocenione ujemnie z punktu widzenia porządku prawnego i przypisane przez prawo cywilne temu podmiotowi; por. T. Dybowski (w:) *System prawa cywilnego*, t. III, cz. 1, *Prawo zobowiązań — część ogólna*, red. Z. Radwański, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1981, s. 167. Definicja ta wyraźnie nawiązuje do najczęściej przyjmowanego w teorii prawa pojęcia „odpowiedzialności prawnej”, przez którą rozumie się na ogół zasadę ponoszenia przez podmiot przewidzianych prawem ujemnych konsekwencji za zdarzenia lub stany rzeczy, podlegające ujemnej kwalifikacji normatywnej i przypisywalne prawnie określonemu podmiotowi w danym porządku prawnym; por. W. Lang, *Struktura odpowiedzialności prawnej*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Prawo VIII, Toruń 1968, s. 12. Trzeba jednak odnotować, że termin „odpowiedzialność cywilna” nie jest w literaturze rozumiany jednolicie. Szerzej w tej materii por. zwłaszcza R. Longchamps de Bérier, *Zobowiązania*, Poznań 1948, s. 21; W. Warkalło, *Odpowiedzialność odszkodowawcza. Funkcje, rodzaje, granice*, Warszawa 1972, s. 13 i n.; A. Ohanowicz, J. Górski, *Zarys prawa zobowiązań*, Warszawa 1970, s. 25 i n.; W. Czachórski, A. Brzozowski, M. Safjan, E. Skowrońska-Bocian, *Zobowiązania. Zarys wykładu*, Warszawa 2004, s. 63 i n.

² Por. A. Stelmachowski, *Zarys teorii prawa cywilnego*, Warszawa 1998, s. 210.

³ Funkcji tej niepodobna przecenić, gdyż — jak podkreśla się w literaturze — „nadaje ona piętno odpowiedzialności odszkodowawczej” (por. A. Szpunar, *Uwagi o funkcjach odpowiedzialności odszkodowawczej*, PiP 2003, z. 1, s. 19), pełniąc zarazem ważną rolę społeczną (por. Z. Radwański, *Zobowiązania. Część ogólna*, Warszawa 2001, s. 89). Pogląd o dominującej roli tej funkcji jest też szeroko

źródłem różnego rodzaju uszczerbków majątkowych, obowiązujący porządek prawny zawiera znaczną ilość przepisów regulujących zarówno zasady, jak i tryb dochodzenia roszczeń związanych z ich zaspokojeniem.

Nie ulega wątpliwości, że przepisy dotyczące naprawiania szkód w większym lub mniejszym stopniu realizują również funkcję prewencyjną⁴. Zagrożenie sankcją w postaci obowiązku naprawienia szkody ma bowiem skłonić potencjalnego sprawcę do takiego postępowania, które nie wyrządzi uszczerbku majątkowego w cudzych dobrach. Nie oznacza to jednak — co oczywiste — że przepisy dotyczące naprawiania szkód mogą znaleźć zastosowanie także w przypadkach, gdy do wyrządzenia szkody jeszcze nie doszło, natomiast powstał jedynie stan grozący uszczerbkiem majątkowym w czyichś dobrach. Wyraźnie należy bowiem od siebie odróżnić „prewencyjne oddziaływanie prawa”, czyli spełnianie przez oznaczone przepisy funkcji prewencyjnej, oraz „ochronę prewencyjną” realizowaną za pomocą instrumentów prawnych, które mogą zostać uruchomione, zanim jeszcze dojdzie do zdarzenia grożącego powstaniem szkody⁵.

Instrumenty służące tej ochronie, aczkolwiek dotychczas relatywnie liczne, są jednak — jak się wydaje — w coraz szerszym zakresie wprowadzane do obrotu prawnego, przy czym dotyczy to w szczególności obowiązku zapobieżenia szkodzie⁶. Ten stan rzeczy sprawia, że w obszarze odpowiedzialności

akceptowany w literaturze; por. zwłaszcza A. Kędzierska-Cieślakowa, *Zagadnienia funkcji prawa cywilnego w związku z unormowaniem odszkodowania w ustawodawstwie polskim* (w:) *Odpowiedzialność cywilna za wyrządzenie szkody (zagadnienia wybrane)*, red. S. Grzybowski, Warszawa 1969, s. 29 i n.; W. Czachórski, *Zasady i funkcje odpowiedzialności cywilnej według kodeksu cywilnego — ich ewolucja* (w:) *Studia z prawa zobowiązań*, red. Z. Radwański, Warszawa, Poznań 1979, s. 47 i n.; A. Szpunar, *O funkcjach odpowiedzialności cywilnej* (w:) ZNUJ, CCCXLVI, PWiOWI, z. 1, Kraków 1974, s. 171 i n.; tenże, *Ustalenie odszkodowania w prawie cywilnym*, Warszawa 1975, s. 165 i n.; A. Śmieja, *Z problematyki funkcji odpowiedzialności odszkodowawczej* (w:) *Prace cywilistyczne*, red. S. Wójcik, Warszawa 1990, s. 325 i n. Na marginesie wypada jednak odnotować, że zapatrywania dotyczące funkcji spełnianych przez odpowiedzialność odszkodowawczą, a także relacji między nimi ostatnio ewoluują, czego przykładem może być chociażby wyodrębnienie funkcji reparycyjnej; por. T. Pajor, *Przemiany w funkcjach odpowiedzialności cywilnej* (w:) *Rozprawy z polskiego i europejskiego prawa prywatnego. Księga pamiątkowa ofiarowana Profesorowi Józefowi Skąpskiemu*, red. A. Mączyński, M. Pazdan, A. Szpunar, Kraków 1994, s. 297 i n.

⁴ Funkcji tej przyznaje się czasem prymat nad innymi; por. m.in. W. Warkalło, *Odpowiedzialność...*, s. 96 oraz s. 99; tenże, *Przemiany odpowiedzialności cywilnej* (w:) *Tendencje rozwoju prawa cywilnego*, red. E. Łętowska, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1983, zwłaszcza s. 321 i n.; A. Agopszowicz, *Obowiązek zapobieżenia szkodzie. Podstawa i zakres*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1978, s. 43; W. Radecki, *Odpowiedzialność cywilna w ochronie środowiska, Studium prawnoporównawcze*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1987, s. 97.

⁵ Por. R. Mikosz, *Prewencyjna ochrona praw rzeczowych*, Katowice 1991, s. 17 i n.

⁶ Por. A. Agopszowicz, *Obowiązek zapobieżenia szkodzie na tle prawnoporównawczym* (w:) *Studia z prawa zobowiązań...*, s. 47 i n.

odszkodowawczej uzasadnione wydaje się wyróżnienie, obok odpowiedzialności kompensacyjnej, której istota polega na obowiązku naprawienia szkody, także odpowiedzialności prewencyjnej⁷, czego wyrazem jest w szczególności regulacja zawarta w art. 439 k.c.⁸

Odpowiedzialność za szkody jest też klasyfikowana ze względu na inne kryteria. Jednym z nich jest to, czy szkoda jest następstwem niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania, czy też dopiero jej wyrządzenie jest źródłem stosunku prawnego między poszkodowanym a odpowiedzialnym podmiotem. Pierwszy z wyodrębnionych przypadków określany jest mianem odpowiedzialności kontraktowej, drugi natomiast — odpowiedzialności deliktowej⁹.

Jeśli rozpatrujemy regulację prawną dotyczącą szkód wyrządzonych ruchem zakładu górniczego, zawartą w przepisach prawa geologicznego i górniczego¹⁰, w świetle tego kryterium, nie powinno budzić wątpliwości, że chodzi o odpowiedzialność deliktową. Źródłem stosunku prawnego łączącego podmiot odpowiedzialny za szkodę (dłużnika) z poszkodowanym (wierzycielem) jest bowiem w tym przypadku przede wszystkim określone zachowanie się sprawcy szkody¹¹, co oznacza, że okoliczność, czy strony łączył wcześniej obligacyjny stosunek prawny, jest z punktu widzenia bytu samej odpowiedzialności pozbawiona znaczenia¹². Innymi słowy,

⁷ Termin ten jest jednak czasem kwestionowany w literaturze jako prowadzący do nadania odpowiedzialności odszkodowawczej tak szerokiego znaczenia, że zaciera on istotę odpowiedzialności cywilnej; tak A. Zieliński (w:) *System prawa prywatnego*, t. 2, *Prawo cywilne — część ogólna*, red. Z. Radwański, Warszawa 2002, s. 660.

⁸ Zgodnie z treścią art. 439 k.c. ten, komu wskutek zachowania się innej osoby, w szczególności wskutek braku należytego nadzoru nad ruchem kierowanego przez nią przedsiębiorstwa lub zakładu albo nad stanem posiadanego przez nią budynku lub innego urządzenia, zagraża bezpośrednio szkoda, może żądać, ażeby osoba ta przedsięwzięła środki niezbędne do odwrócenia grożącego niebezpieczeństwa, a w razie potrzeby także, by dała odpowiednie zabezpieczenie. Materia dotycząca obowiązku zapobieżenia szkodzie grożącej wskutek ruchu zakładu górniczego zostanie szerzej przedstawiona w rozdziale 7.

⁹ Jest to bodaj zasadnicze kryterium klasyfikacji odpowiedzialności odszkodowawczej, powszechnie akceptowane w literaturze przedmiotu (por. w szczególności T. Dybowski (w:) *System...*, s. 181 i n.) oraz w orzecznictwie — por. w szczególności wyrok SA w Warszawie z dnia 5 marca 1999 r., I ACa 1386/98, OSA 2001, z. 3, s. 17, w którym *expressis verbis* stwierdzono, że odpowiedzialność na zasadach ogólnych to odpowiedzialność z tytułu kontraktu lub deliktu.

¹⁰ Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. — Prawo geologiczne i górnicze (tekst jedn. Dz. U. z 2005 r. Nr 228, poz. 1947 z późn. zm.), dalej powoływana jako p.g.g.

¹¹ Trzeba jednak odnotować, że prawu geologicznemu i górniczemu znane są przypadki, kiedy odpowiedzialność ciąży na podmiotach innych aniżeli sprawca szkody (por. art. 93 i 96 p.g.g.), co jednak nie zmienia faktu, że jest to w dalszym ciągu odpowiedzialność deliktowa. Zagadnienie to zostanie rozwinięte w dalszej części rozważań, zwłaszcza zaś w rozdziale 5.

¹² Przypadki, w ramach których skutki tego zdarzenia dotkną poszkodowanego, którego wcześniej łączył

odpowiedzialność uregulowana prawem geologicznym i górnictwem dotyczy uszczerbków majątkowych będących konsekwencją prowadzenia działalności regulowanej tym prawem, zwłaszcza polegającej na poszukiwaniu, rozpoznawaniu i wydobywaniu kopalin¹³. Chodzi przy tym w zasadzie o działalność gospodarczą, co wynika zarówno z brzmienia art. 2 i art. 15 ust. 1 p.g.g., jak i treści art. 2 ustawy z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej¹⁴. Ten ostatni przepis, definiując „działalność gospodarczą” dla potrzeb wspomnianej ustawy, *expressis verbis* wymienia bowiem „poszukiwanie, rozpoznawanie i wydobywanie kopalin ze złóż”¹⁵. Istnieją jednak pewne wyjątki od tej reguły, albowiem prawo geologiczne i górnicze reguluje również, jak się wydaje, takie korzystanie z zasobów wnętrza ziemi, które nie ma charakteru działalności gospodarczej¹⁶.

Akty prawne określające zasady prowadzenia działalności gospodarczej, czy też podejmowania i realizowania szerzej oznaczonych przedsięwzięć, normują zagadnienie odpowiedzialności za ewentualne szkody będące ich następstwem w sposób zróżnicowany. Czasem w ogóle nie normują

już węzeł obligacyjny z podmiotem odpowiedzialnym za szkodę, zapewne będą w praktyce możliwe. Wtedy może dojść do zbiegu roszczeń uregulowanego w art. 443 k.c. Stosownie do treści tego przepisu okoliczność, że działanie lub zaniechanie, z którego wynika szkoda, stanowiło niewykonanie lub nienależyte wykonanie istniejącego uprzednio zobowiązania, nie wyłącza roszczenia o naprawienie szkody z tytułu czynu niedozwolonego, chyba że z treści istniejącego uprzednio zobowiązania wynika co innego. Zagadnienie to można jednak co do zasady pozostawić na uboczu, albowiem, jak się wydaje, prawo geologiczne i górnicze nie modyfikuje reguły wyrażonej w art. 443 k.c.

¹³ Już jednak w tym miejscu trzeba zasygnalizować, że zakresem prawa geologicznego objęte zostały także inne rodzaje działalności. Szerzej na ten temat por. uwagi zawarte w rozdziale 1.2.

¹⁴ Dz. U. Nr 173, poz. 1807 z późn. zm.

¹⁵ Przepis stanowi, że działalnością gospodarczą jest zarobkowa działalność wytwórcza, budowlana, handlowa, usługowa oraz poszukiwanie, rozpoznawanie i wydobywanie kopalin ze złóż, a także działalność zawodowa, wykonywana w sposób zorganizowany i ciągły. Jego treść nie została jednak, jak się wydaje, dostatecznie zsynchronizowana z brzmieniem art. 46 ust. 1 pkt 1 ustawy o swobodzie działalności gospodarczej, z którego wyraźnie wynika, że działalnością gospodarczą jest także regulowane prawem geologicznym i górnictwem bezzbiornikowe magazynowanie substancji oraz składowanie odpadów w górotworze, w tym w podziemnych wyrobiskach górniczych. Na marginesie trzeba także odnotować pogląd przyjmujący, że wytwarzanie, o którym mowa w art. 2 ustawy o swobodzie działalności gospodarczej, mieści w sobie działania polegające na wydobywaniu lub pozyskiwaniu surowców naturalnych; tak M. Szydło, *Pojęcie działalności gospodarczej na gruncie nowej ustawy o swobodzie działalności gospodarczej*, PS 2005, nr 2, s. 25. Do niektórych aspektów zagadnienia wypadnie wkrótce powrócić (por. przypis 13).

¹⁶ Źródłem wątpliwości w tym zakresie jest zwłaszcza regulacja zawarta w art. 4 p.g.g. Jednoznaczne rozstrzygnięcie tej materii nastęrcza sporo trudności ze względu na brak precyzji w redakcji zarówno tego, jak i niektórych innych przepisów prawa geologicznego i górniczego. Trzeba wśród nich wymienić zwłaszcza art. 15 ust. 4 p.g.g., dodany do tego prawa ustawą z dnia 22 kwietnia 2005 r. o zmianie ustawy — Prawo geologiczne i górnicze oraz ustawy o odpadach (Dz. U. Nr 90, poz. 758). Zagadnienia te zostaną szerzej zaprezentowane w rozdziale 1.2.

tej kwestii, w pełni odsyłając, czy to wyraźnie¹⁷, czy to w sposób dorozumiany¹⁸, do zasad ogólnych kodeksu cywilnego. Na przeciwnym założeniu są oparte z kolei te rozwiązania normatywne, które kreują autonomiczne w stosunku do kodeksu cywilnego reguły dotyczące odpowiedzialności za szkody, wyłączając zarazem zastosowanie zasad ogólnych. Dobrą ilustracją w tym zakresie może być chociażby regulacja dotycząca odpowiedzialności za szkody górnicze, zawarta w przepisach nieobowiązującego już dekretu z dnia 6 maja 1953 r. — Prawo górnicze¹⁹.

Rozwiązaniem, które można by określić mianem pośredniego, jest natomiast taki model, w ramach którego ustawodawca, normując odpowiedzialność za szkody wynikłe wskutek oznaczonego rodzaju działalności, co do zasady odsyła do reguł kodeksu cywilnego, jednak w pewnych granicach nakazuje je modyfikować, wprowadzając w tym zakresie przepisy mające charakter szczególny względem tego kodeksu²⁰. Ustawodawca sięga do tej metody z różnych powodów. Na ogół wynika to ze specyfiki szkód będących przedmiotem regulacji, powodującej, że przepisy kodeksu cywilnego normujące odpowiedzialność nie w pełni dają się w takim przypadku zastosować.

Do metody tej sięgnięto również w ramach regulacji prawnej dotyczącej odpowiedzialności za szkody wyrządzone działalnością unormowaną w przepisach prawa geologicznego i górniczego. Świadczy o tym treść art. 91 ust. 1 i 2 oraz art. 92 tego prawa. Stosownie bowiem do brzmienia pierwszego z nich, właściciel nie może sprzeciwić się zagrożeniom spowodowanym ruchem

¹⁷ Por. np. art. 16 ust. 1 ustawy z dnia 17 maja 1989 r. — Prawo geodezyjne i kartograficzne (tekst jedn. Dz. U. z 2005 r. Nr 240, poz. 2027), art. 11 ustawy z dnia 28 września 1991 r. o lasach (tekst jedn. Dz. U. z 2005 r. Nr 45, poz. 435 z późn. zm.) oraz art. 29 i 30 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.).

¹⁸ Dzieje się tak zawsze wtedy, gdy ustawodawca, regulując sposób prowadzenia określonej działalności, w żaden sposób nie określa reżimu odpowiedzialności za ewentualne szkody, jakie mogą powstać wskutek jej prowadzenia. Przykładem może być chociażby ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. o odpadach (Dz. U. Nr 62, poz. 628 z późn. zm.), która nie przewiduje żadnych rozwiązań w zakresie dotyczącym odpowiedzialności za szkody wyrządzone unormowaną nią działalnością.

¹⁹ Dz. U. Nr 29, poz. 113; tekst jedn. Dz. U. z 1978 r. Nr 4, poz. 12 z późn. zm. W dalszych rozważaniach akt ten będzie powoływany jako pr. gór. 1953.

²⁰ Por. np. art. 322 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. — Prawo ochrony środowiska (Dz. U. Nr 62, poz. 627 z późn. zm.). Skala możliwych rozwiązań przyjętych w odniesieniu do rozpatrywanego problemu jest stosunkowo rozległa. Czasem ustawodawca, kreując „autonomiczne” zasady odpowiedzialności odszkodowawczej, odsyła zarazem, jednak tylko w zakresie nieunormowanym, do stosowania przepisów kodeksu cywilnego; por. np. art. 107 ust. 2 ustawy z dnia 29 listopada 2000 r. — Prawo atomowe (tekst jedn. Dz. U. z 2004 r. Nr 161, poz. 1689 z późn. zm.) — szerzej w tej materii R. Majda, *Cywilna odpowiedzialność za szkodę jądrową w nowym prawie atomowym*, PS 2000, nr 6, s. 49 i n.; por. również art. 185 i n. ustawy z dnia 18 lipca 2001 r. — Prawo wodne (tekst jedn. Dz. U. z 2005 r. Nr 239, poz. 2019 z późn. zm.).

zakładu górniczego, jeżeli odbywa się on zgodnie z zasadami określonymi w ustawie. Zgodnie z przepisami prawa geologicznego i górniczego może jednak żądać naprawienia wyrządzonej tym ruchem szkody. W myśl z kolei art. 91 ust. 2 p.g.g. przepis cytowanego wyżej ust. 1 stosuje się odpowiednio do innych podmiotów zagrożonych ruchem zakładu górniczego. Wreszcie według art. 92 p.g.g. do naprawiania szkód, o których mowa w art. 91 ust. 1 i 2, stosuje się przepisy kodeksu cywilnego, o ile prawo geologiczne i górnicze nie stanowi inaczej.

Szczegółową analizę prawnej konstrukcji odpowiedzialności za szkody wyrządzone ruchem zakładu górniczego trzeba odłożyć do dalszej części rozważań²¹. Jednak już w tym miejscu należy odnotować, że zasadniczą przyczyną, dla której regulacja częściowo odbiegająca od zasad wynikających z kodeksu cywilnego w rozpatrywanym zakresie stała się niezbędna, jest sygnalizowana już wyżej specyfika szkód, szerzej zaś szczególny charakter działalności polegającej na korzystaniu z wnętrza ziemi, zwłaszcza na wydobywaniu kopalin. Jej nieuniknioną konsekwencją jest bowiem powodowanie szkód, co dotyczy przede wszystkim, choć nie wyłącznie, górnictwa podziemnego. Zasadniczą kwestią staje się więc nie tylko zapewnienie należytej ochrony prawnej poszkodowanym, lecz także optymalne ukształtowanie relacji praw i obowiązków podmiotów prowadzących taką działalność i podlegających jej negatywnym skutkom. Nie można tego uczynić tylko na podstawie zasad ogólnych ukształtowanych kodeksem cywilnym.

Modyfikacje wprowadzone przez prawo geologiczne i górnicze w niektórych przepisach kodeksu cywilnego regulujących odpowiedzialność odszkodowawczą oraz wynikające stąd konsekwencje będą zasadniczym przedmiotem dalszych szczegółowych rozważań. Wtedy też przedstawione zostaną liczne wątpliwości, jakie rodzą się w związku z wykładnią przepisów dotyczących odpowiedzialności za szkody wyrządzone ruchem zakładu górniczego. Już w tym miejscu trzeba jednak stwierdzić, że ta wykładnia generalnie nie jest zabiegiem łatwym. Dzieje się tak nie tylko ze względu na nie zawsze precyzyjną terminologię ustawy, utrudniającą ustalenie znaczenia poszczególnych przepisów, a także określenie ich relacji do ogólnych zasad wynikających z kodeksu cywilnego. Istotną przyczyną trudności interpretacyjnych jest bowiem również, istniejący w prawie geologicznym i górniczym, nader rozbudowany system odesłań do odpowiedniego

²¹ Por. rozdział 3.

stosowania poszczególnych grup przepisów do dalszych zakresów odniesienia²². Nie można także tracić z pola widzenia pewnej specyfiki szkód wyrządzonych działalnością polegającą na korzystaniu z zasobów wnętrza ziemi. Często są one bowiem niejako wypadkową różnego rodzaju przyczyn, ponadto zaś nierzadkie są przypadki, gdy ujawniają się one długo po zakończeniu działalności będącej ich źródłem²³.

Wszystkie te okoliczności sprawiają, że zagadnienie odpowiedzialności za szkody wyrządzone działaniami uregulowanymi w przepisach prawa geologicznego i górniczego wydają się warte rozważenia. Niezależnie zaś od podniesionych wcześniej wątków należy również wskazać na praktyczną stronę zagadnienia. Bowiem niemożliwe jest ustalenie globalnego rozmiaru szkód wyrządzanych wspomnianą wyżej działalnością, jednak nie ulega wątpliwości, że są one znaczne²⁴. Trzeba pamiętać, że choć wielkość wydobywania niektórych kopalin, zwłaszcza węgla kamiennego, w ciągu ostatnich kilkunastu lat wyraźnie spadła, to jednak nadal jest ono duże²⁵. Jeśli zaś dodać do tego nieusunięte dotychczas skutki działań prowadzonych w przeszłości, to skala szkód staje się ogromna.

²² Będzie o tym mowa w rozdziale 1.2.

²³ Z analizy prowadzonych pomiarów wynika, że zmiany pola deformacji na terenach po zlikwidowanych kopalniach węgla kamiennego często występują w okresie nawet kilkudziesięciu lat od zakończenia eksploatacji; por. Z. Niedojadło, *Ocena i prognozowanie końcowych wpływów eksploatacji w rejonach zlikwidowanych zakładów górniczych (w:) Problemy eksploatacji górniczej pod terenami zagospodarowanymi*, red. J. Kwiatek, Katowice 2005, s. 389 i n.

²⁴ Dobrą ilustracją tego twierdzenia mogą być dane zawarte w opracowaniach Z. Kulczyckiego i W. Piątkowskiego: *Naprawa szkód górniczych powodowanych ruchem zakładów górniczych w 2002 r.*, BPiOŚwG 2003, nr 9, s. 16 i n.; oraz *Naprawa szkód górniczych powodowanych ruchem zakładów górniczych w 2004 r.*, BPiOŚwG 2005, nr 10, s. 3 i n. W pierwszym z nich autorzy wymieniają 14 452 rozstrzygnięcia skutkujące nałożeniem na przedsiębiorcę obowiązku naprawienia szkody. W drugim z kolei wskazują m.in., że w 2004 r. na naprawę omawianych w nim szkód wydatkowano łącznie 279 760,2 tys. zł. Por. również T. Norman, *Szkody w lasach państwowych Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Katowicach wywołane immisjami przemysłowymi, działalnością górniczą oraz rozwojem infrastruktury regionu*, *Problemy Ekologii*, t. 3, nr 5, wrzesień–październik 1999, s. 172 i n.; O. Kaszowska, *Koszty usuwania szkód górniczych w kopalniach Górnośląskiego Zagłębia Węglowego (w:) Problemy eksploatacji górniczej pod terenami zagospodarowanymi*, red. J. Kwiatek, Katowice 2005, s. 242 i n.

²⁵ Warto odnotować, że w 2004 r. działały w Polsce 53 podziemne zakłady górnicze (z czego 43 wydobywające węgiel kamienny), w których łącznie wydobyto ponad 140 mln ton, 3704 odkrywkowe zakłady górnicze, w których wydobyto około 220 mln ton, a także 85 zakładów górniczych wydobywających kopaliny metodą otworów wiertniczych, w których wydobywie wyniosło ponad 4,5 mln ton oraz 5300 mln m³ (gazu); por. J. Dulewski, M. Góralczyk, J. Kulczycka, B. Madej, M. Waksmańska, *Dyrektywa w sprawie gospodarowania odpadami górniczymi a przemysł wydobywczy w Polsce*, BPiOŚwG 2005, nr 12, s. 8 i n.

1.2. Przedmiot i zakres prawa geologicznego i górniczego

Treść regulacji zawartej w prawie geologicznym i górnicznym sprawia, że analizę reguł rządzących odpowiedzialnością za szkody wyrządzone ruchem zakładu górniczego należy poprzedzić niezbędnymi rozważaniami wprowadzającymi, w szczególności odnoszącymi się do zakresu tego prawa i zastosowanej w nim systematyki. Zwłaszcza bowiem ta ostatnia jest niezmiernie złożona i wielokierunkowa, a przy tym ma wpływ na problematykę odpowiedzialności.

Nie można również tracić z pola widzenia stanu prawnego obowiązującego bezpośrednio przed wejściem w życie prawa geologicznego i górniczego. Bez wątpienia wywarł on istotny wpływ na kształt obecnych unormowań, niezależnie od tego zaś wcześniejszy dorobek doktryny i orzecznictwa może być — w oznaczonych ramach — wykorzystany w toku wykładni aktualnie obowiązującej regulacji prawnej. Względny natury systemowej przemawiają za zamieszczeniem niezbędnych uwag dotyczących tej kwestii w pierwszej kolejności, aby wytworzyć w miarę kompletny obraz ewolucji stanu prawnego.

Bezpośrednio przed wejściem w życie prawa geologicznego i górniczego przepisy regulujące objętą nim materię znajdowały się w licznych aktach prawnych, nie tylko rangi ustawowej, tworząc niezwykle złożoną całość, nieco na wyrost określaną mianem systemu prawnego górnictwa²⁶. Pełna prezentacja obowiązującej wówczas regulacji prawnej wydaje się zbędna. Wystarczy przypomnieć, że zasadnicze kryterium, za pomocą którego systematyzowano w literaturze tę regulację, nawiązywało do poszczególnych, na ogół następujących po sobie, faz korzystania z wnętrza ziemi. W konsekwencji w literaturze wyodrębniono kolejno etapy: rozpoznania wnętrza ziemi, budowy w nim niezbędnych urządzeń (procesu inwestycyjnego), następnie jego wykorzystywania (eksploatacji), wreszcie likwidacji eksploatacji²⁷.

Pierwszy z tych etapów został prawie w całości objęty regulacją zawartą w ustawie z dnia 16 listopada 1960 r. o prawie geologicznym²⁸. System źródeł

²⁶ Por. A. Agopszowicz, *W sprawie ujednolicenia przepisów o gospodarowaniu wnętrzem ziemi*, RPEiS 1969, nr 1, s. 81 i n., zwłaszcza zaś tenże, *Zarys systemu prawnego górnictwa*, Warszawa 1974, s. 14 i n.

²⁷ Najpełniej systematyka ta ujawniała się w opracowaniach A. Agopszowicza. Ostatnie przed zmianami stanu prawnego uwagi w tym zakresie zostały zawarte w pozycji *Zarys systemu prawnego górnictwa*, Katowice 1991, s. 17 i n.

²⁸ Dz. U. Nr 52, poz. 303 z późn. zm. Szerzej zagadnienie to zostanie zaprezentowane w następnym rozdziale. Na marginesie trzeba odnotować, że do chwili wejścia w życie ustawy o prawie geologicznym rozpoznanie wnętrza ziemi regulowane było przepisami prawa górniczego z 1953 r.

prawa w zakresie procesu inwestycyjnego (etapu budowy) był natomiast bardziej złożony. Powszechnie obowiązujące w tym zakresie reguły prawa budowlanego²⁹ nie odnosiły się bowiem, poza nielicznymi wyjątkami, które można pominąć³⁰, do budowy zakładu górniczego. Problematykę tę normowały natomiast przepisy zawarte w art. 13–19 przywołanego już wyżej dekretu z dnia 6 maja 1953 r. — Prawo górnicze, składające się na dział II tego prawa zatytułowany „Projektowanie i budowa zakładów górniczych”.

Ten akt prawny miał natomiast podstawowe znaczenie dla wykorzystywania zasobów wnętrza ziemi, zwłaszcza wydobywania kopalin. Ze względu jednak na ograniczony zasięg przedmiotowy prawa górniczego³¹ materia ta regulowana była także innymi aktami prawnymi. W szczególności należy wymienić ówczesnie obowiązujące prawo wodne³², ustawę o ochronie gruntów rolnych i leśnych³³, a także kodeks cywilny³⁴.

W zakresie dotyczącym etapu zakończenia korzystania z wnętrza ziemi (likwidacji eksploatacji) nieliczne unormowania zawarte były przede wszystkim w prawie górniczym. Niezależnie od tego w pewnych przypadkach stosowane były również wspomniane wyżej prawo wodne oraz ustawa o ochronie gruntów rolnych i leśnych, która regulowała m.in. kwestię rekultywacji gruntów. Szczegóły związane z tymi zagadnieniami trzeba jednak odłożyć na bok.

Przedstawiona wyżej rozproszona regulacja prawna doczekała się istotnej unifikacji z chwilą wejścia w życie prawa geologicznego i górniczego. Stosownie bowiem do treści art. 1 p.g.g. określa ono zasady i warunki wykony-

²⁹ Por. nieobowiązującą już ustawę z dnia 24 października 1974 r. — Prawo budowlane (Dz. U. Nr 38, poz. 229 z późn. zm.).

³⁰ Wyjątki te dotyczyły ochrony środowiska w budownictwie (art. 13–17) oraz planów realizacyjnych inwestycji budowlanych (art. 20–27). Por. art. 1 ust. 2 prawa budowlanego z 1974 r.

³¹ Szerzej na ten temat por. R. Mikosz, A. Witosz, *Zasięg obowiązkiwania prawa górniczego*, PPG 1, red. A. Agopszowicz, Katowice 1977, s. 58 i n.

³² Por. ustawę z dnia 24 października 1974 r. (Dz. U. Nr 38, poz. 230 z późn. zm.), regulującą m.in. korzystanie z (wydobywanie) wód podziemnych, a także wydobywanie niektórych kopalin z gruntów pod wodami i gruntów przybrzeżnych. Ustawa ta utraciła moc obowiązującą z dniem 31 grudnia 2001 r.

³³ Por. nieobowiązującą już ustawę z dnia 26 marca 1982 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych (Dz. U. Nr 11, poz. 79 z późn. zm.) regulującą wydobywanie (eksploatację) torfu. Ustawa ta utraciła moc obowiązującą z dniem 24 marca 1995 r.

³⁴ W zakresie, którego nie regulowało ówczesne prawo górnicze, właściciel gruntu, a także inny podmiot uprawniony do pobierania pożytków mógł wydobywać kopaliny. Wykładnię tę potwierdzała regulacja zawarta w art. 267 § 2 k.c., który w wówczas obowiązującym brzmieniu stanowił, że użytkownik gruntu może zbudować i eksploatować nowe urządzenia służące do wydobywania kamieni, żwiru, piasku, gliny oraz innych części gruntu niepodlegających przepisom prawa górniczego. Treść przepisu art. 267 § 2 k.c. uległa zmianie z chwilą wejścia w życie prawa geologicznego i górniczego i z jego obecnego brzmienia wynika, że użytkownik gruntu może zbudować i eksploatować nowe urządzenia służące do wydobywania kopalin z zachowaniem przepisów prawa geologicznego i górniczego.

wania prac geologicznych (pkt 1), wydobywania kopalin ze złóż (pkt 2), składowania odpadów w górotworze, w tym w podziemnych wyrobiskach górniczych, z wyjątkiem składowania odpadów w odkrywkowych wyrobiskach górniczych (pkt 2a)³⁵, a także ochrony złóż kopalin, wód podziemnych i innych składników środowiska w związku z wykonywaniem prac geologicznych i wydobywaniem kopalin (pkt 3).

W świetle ustawy przez prace geologiczne należy rozumieć projektowanie i wykonywanie badań w celu ustalenia budowy geologicznej kraju, zwłaszcza poszukiwania i rozpoznawania złóż kopalin i wód podziemnych oraz określania warunków geologiczno-inżynierskich, a także sporządzanie map i dokumentacji geologicznych oraz projektowanie i wykonywanie badań na potrzeby wykorzystania ciepła ziemi lub ujmowania wód podziemnych³⁶.

Żaden przepis tej ustawy nie definiuje natomiast zwrotu „wydobywanie kopalin ze złóż”, co utrudnia ustalenie kręgu objętych nim zachowań. Teoretycznie można by bronić poglądu, że zgodnie z regułami wykładni językowej należy mu nadać szerokie znaczenie i objąć nim każdy przypadek „pozyskiwania” kopaliny w drodze jej odłączenia od złoża³⁷. Wniosek taki byłby jednak, jak się wydaje, chybyony. Trudno bowiem wyobrazić sobie stosowanie reguł określonych prawem geologicznym i górniczym do wszystkich przypadków wydobywania kopalin ze złóż, zwłaszcza w sytuacji, gdy skutek taki następuje niejako przy okazji, w toku robót ziemnych, budowlanych czy też innych, niemających na celu pozyskania kopaliny. Konstatację tę pośrednio potwierdza, jak się wydaje, wprowadzenie do prawa geologicznego i górniczego, w toku ostatniej nowelizacji³⁸, przepisu art. 15 ust. 4 stanowiącego, że zabrania się wydobywania kopalin wykonywanego inaczej niż jako koncesjonowana działalność gospodarcza w rozumieniu ustawy z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej³⁹. Z oczywistych powodów niepodobna bowiem

³⁵ Przepis ten został dodany ustawą z dnia 22 kwietnia 2005 r. o zmianie ustawy — Prawo geologiczne i górnicze oraz ustawy o odpadach (por. przypis 16).

³⁶ Prawo geologiczne i górnicze zna również definicję „robót geologicznych”. Zgodnie z treścią art. 6 pkt 3 p.g.g. robotą tą jest wykonywanie w ramach prac geologicznych wszelkich czynności poniżej powierzchni ziemi, w tym wykonywanych przy użyciu materiałów wybuchowych, oraz likwidacja wyrobisk po tych czynnościach.

³⁷ W języku potocznym przez „wydobywanie” rozumie się „wydostanie z wnętrza na powierzchnię, wyciągnięcie, wyjęcie”; por. *Słownik języka polskiego*, red. M. Szymczak, t. 3, Warszawa 1981, s. 794 — hasło „wydobyć”.

³⁸ Por. przypis 16.

³⁹ Por. przypis 14.

przyjąć, że użyty w nim zwrot „wydobywanie kopalin” oznacza każdy przypadek ich pozyskiwania⁴⁰. Skoro zaś tak, to zakres wspomnianego zwrotu powinien być ograniczony. Należy zatem podtrzymać pogląd, że o tym, czy mamy do czynienia z wydobywaniem, powinien decydować rzeczywisty zamiar prowadzącego taką działalność⁴¹. Trzeba jednak mieć świadomość faktu, że ustalenie tego nie zawsze będzie łatwe⁴².

Brak też normatywnej definicji zwrotu „składowanie odpadów w górotworze”⁴³. Z treści przywołanego wyżej art. 1 pkt 2a p.g.g. daje się jedynie wyprowadzić wniosek, że chodzi o działalność w obrębie górotworu, w szczególności w podziemnych wyrobiskach górniczych⁴⁴. Wypada przyjąć, że polega ona na lokowaniu odpadów w tych przestrzeniach w zasadzie w celu ich unieszkodliwienia, do czego skłania treść art. 6 pkt 15 p.g.g.⁴⁵ Zakres pojęcia „odpad” wyznacza natomiast art. 3 ust. 1 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. o odpadach⁴⁶. Stanowi on, że odpady oznaczają każdą substancję lub przedmiot należący do jednej z kategorii, określonych w załączniku nr 1 do ustawy, których posiadacz pozbywa się, zamierza pozbyć się lub do ich pozbycia się jest zobowiązany.

⁴⁰ Przyczyny, dla których zasada wypowiedziana w art. 15 ust. 4 p.g.g. nie może być interpretowana dosłownie, przekonująco wskazuje A. Lipiński, *Najnowsze zmiany prawa geologicznego i górniczego*, PUG 2006, nr 1, s. 3. W sumie trzeba się zgodzić z jego tezą, że przepis ten trzeba ocenić jako wyjątkowo nieprzemysłany.

⁴¹ Por. A. Lipiński, R. Mikosz, *Ustawa prawo geologiczne i górnicze. Komentarz*, Warszawa 2003, s. 14.

⁴² Na marginesie trzeba odnotować, że ani prawo geologiczne i górnicze, ani też żaden inny akt prawny nie definiuje pojęcia „kopalina”. W świetle regulacji zawartej w art. 5 p.g.g., z której wynika m.in. podział kopalin na podstawowe i pospolite, wypada uznać, że pojęciu temu należy nadać znaczenie potoczne. Niewątpliwie jednak w art. 1 pkt 2 p.g.g. chodzi wyłącznie o wydobywanie kopalin ze złóż naturalnych. Wskazuje na to definicja zawarta w art. 6 pkt 1 tego prawa. Wynika z niej bowiem, że „złożem kopaliny jest takie naturalne nagromadzenie minerałów i skał oraz innych substancji stałych, gazowych i ciekłych, których wydobywanie może przynieść korzyść gospodarczą”. Skądinąd jednak, ze względu na użycie w tej definicji nader niejasnych sformułowań, jej przydatność jawi się jako wielce wątpliwa (por. A. Lipiński, R. Mikosz, *Ustawa...*, s. 42–43).

⁴³ Pojęcia „składowanie odpadów” nie definiuje również ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. o odpadach (por. przypis 18). W art. 3 pkt 16 określa ona natomiast „składowisko odpadów”, rozumiejąc przez nie „obiekt budowlany przeznaczony do składowania odpadów”. Na marginesie wypada odnotować, że składowanie i magazynowanie odpadów uregulowane zostało w rozdziale VII ustawy o odpadach (art. 50–63), jednak regulacja ta, z mocy wyraźnego wyłączenia zawartego w art. 50 ust. 1a tej ustawy, nie dotyczy składowania odpadów na składowiskach podziemnych.

⁴⁴ Prawo geologiczne i górnicze nie definiuje podziemnego wyrobiska górniczego, określa natomiast zakres pojęcia „wyrobisko górnicze”. Jest nim, w świetle art. 6 pkt 10 tego prawa, przestrzeń w nieruchomości gruntowej lub w górotworze, powstała w wyniku robót górniczych.

⁴⁵ Przepis ten stanowi, że składowiskiem podziemnym jest górotwór, w tym podziemne wyrobisko górnicze, w którym odpady są unieszkodliwiane przez ich składowanie, z wyjątkiem składowania odpadów w odkrywkowych wyrobiskach górniczych. Definicję tę trudno uznać za klarowną.

⁴⁶ Por. przypis 18.